

désem, ez a többlete termékenyítő hatása. Az, ami hiányzik kutatói gyakorlatából, az empirikus filológiai búvárkodás, pótolható – valaki, ő vagy más, idővel elvégezheti e munkát. Elméleti beállítódásának az a realiztikus vonása pedig, amely e könyvben is érvényesül, vitaképessé teszi érvelését a másféle nézőpontú megközelítések számára is. S ez a vitát lehetővé tevő érvelésmód nem méltányolható eléggé: ez nemcsak jótékonyan különbözteti meg a posztmodern konjunkktúra fölszínén mozgó efemer képviselőitől, de hozzásegíti a „szakmát” a valódi megújuláshoz is. Ösztönző vitaanyagot prezentálva elbarátainak s az eltérő velleitási kutatóknak egyaránt.

A nyugati mainstream irodalomtudomány eredményeiből ugyanis nem a kelet-európai „aktualitást” fölszíni habzást kell átvenni, s azt neofitaként forgatni, hanem azt, ami saját problémáink megfogalmazásához és megértéséhez segít hozzá bennünket. Minden más csak levegőben úszó ideológéma lehet, amely nem használ, hanem árt, s negatív szerepét betöltve úgyis kihullik a „megfertőzött”, de meg nem semmisült átvevő közegből.

Lengyel András

KÖKÖNYV*

G. István László: *Homokfűga*
Palatinus, 2008. 72 oldal, 1900 Ft

Van újabban egy eretnek rögeszmém. Nevezetesen, hogy a műfajelmélet alapját képező szentháromság, dráma, líra és epika valójában egységet alkot. Ha jobban meggondolom, a klasszikus szentháromságtan ugyanezt a háromszemélyű egylényegűséget állítja, úgy látszik, a teológia ilyen szempontból rugalmasabb irodalomszemléletünknel. Észlelet és történet között legfelsőbb aránybeli eltérést vélek felfedezni. A köznapi szóval versnek nevezett világészlelet a szó hangzásával ellentétben korántsem az „ész lelete”, inkább az intuícióé vagy asszociatív logikánké: mikor valamit-valakit

* Elhangzott a kötet bemutatóján, az Írók Boltjában, 2008. április 22-én.

észreveszünk, akkor sem a *ráció* értelemben vett eszünk, hanem sokkal inkább érzékszerveink és persze agyunk munkálkodik. Szóval a leglíraibb pillanat éppúgy egy történetet rejt magában, amint hogy a legsűrűbb cselekmény gyökere is lírai ráeszmélés, esetleg több ilyennek bizonyos rendbe állított sorozata. Hamlet verset cselekszik hűségéről és elmúlásról. Raszkolnyikov hosszúverset ír a morálról – igaz, tollát öregasszonyverbe mártja. Petőfi saját posztumusz történetet mesél el a SZEPTEMBER VÉGÉN-ben. Kölcsey egyenesen történelmet, vagyis tettek sorozatát a HIMNUSZ-ban. Mondjon valaki olyan művet, melyben nem rejlik ott egy másik műfajú alkotás ígérete, sőt az irányított olvasói képzelet által megvalósulása is! Képzeljük csak el, mivé lenne a gimnáziumi magyaroktatás, ha ki lehetne jelenteni, hogy líra és epika voltaképpen minden külsőleges különbözőzés ellenére egy és ugyanaz. Mennyi szórszálhasogató kategorizálás veszne kárba! Még az is megeshetne, hogy definíciómagolás helyett a diákoknak a művel magával kellene szembesülniük. Ó, irgalom atyja, ne hagyj el!

Rögeszmés embernek minden kapóra jön. A járókelők közt felfedezi jövőbeli gyilkosát, a boltban vett romlott túrót, egy kibicsaklott boka és egy meghibásodott pénzkidó automata kozmikus együttállása világméretű összeesküvés körvonalait bontja ki fantáziájában. Én is lecsaptam hát G. István László prózává szerveződő, ám vérbeli lírai észleletekkel csordultig teli verseskötetere. Íme teóriám újabb bizonyítéka! Nem mondhatnám ugyanakkor, hogy ami e kötetben történik, teljességgel előzmények nélküli a szerző költészetében. Már a KERESZTHUZAT-kötet bérházéletekkel, történetekkel, perszónákkal volt népes. Régikeksz-szagú szülők, belül szőrös orrú, álmukban tüsszögő férfiak, citromfejú és citromszagú, gyerekhátakat szappanozó öregasszonyok, a lefolyó éhes örvényétől rettegő kisfiúk, szeretni való körmű lányok pörögnek folyosók, alagsorok, fürdőszobák köztes tereiben. A kötet hangzódo-boza pedig, akár egy fecsegéstől, slágerektől, napihírektől, háztartási civódásoktól zibongó lichthóf, összemixeli, montázsolja többsávos keverőpultján a sok-sok élet verbális átíratait.

Vagy ott van a legutóbbi kötet, az AMÍG ALSZOL, VIGYÁZZ MAGADRA című: a költő dedikációjában azt írta nekem, hogy a felszólítást nem kell komolyan venni, én azonban mégis meg-

próbáltam, és lám, itt vagyok. E verseskönyvben keresztbe-kasul járnak az alakmások. G. István László, akár Pom Pom, bámulatosan tudja változtatni az alakját. Volt már katedrális, függöny, főpincér, takarítónő, pásztor, Éva, Ábrahám. Gábrriel García Márquez SZÁZ ÉV MAGÁNY-ában szerepel egy vándor dalnok, a neve Francisco, az Ember, aki tangóharmonikával járja a falvakat, és krónikává olvasztja össze mindazt, amit hall, öt pesóért bárki üzenetét beillesztve a gigászi énekfolyamba. Öt spirituális pesóért G. István László versébe is bekerülhetnek gyöngyhalászok, osztják asszonyok, de éppígy Prospero vagy egy-egy kopaszra nyírt Burger King-beli fickó. Megférnek itt *algák és angyalok*, ahogy egy verscím mondja: majdnem azonos fonetika, s mégis van-e két egymástól távolibb, lényegét tekintve egymáshoz közelebb *andalgó* kétféle lény a világegyetemben? Talán csak a papucsállatka és valamely szakállas pravoszláv Isten csizmája...

No de épp ideje a most megjelent kötetet koncentrálnunk. A címbeli homokfúga jelentése szinte vég nélkül értelmezhető. A fúgában benne van a futás, a menekülés, az önmagába visszatérő, örvénylő forma (lásd még homokvihár). Benne van J. S. Bach a koncentrikus körökké rendezett KUNST DER FUGÉ-val, a többszólamúság, a párhuzamos, nem találkozó, csak érintkező szólamok kavargása, egyáltalán a zene, a művészet. Homokzene, sand art. És van a szónak egy háztartási értelme is – a fuga a csempe- vagy téglaelemek közeit kitöltő anyag, összeköt és dekorál, kiegyenlít és térrácsot ad.

És a kötet, minthogy nagyjából egy megromló házasság, egy felbomló kapcsolat tágan vett, elképzelt krónikája, az összes jelentéssíkot mozgósítja. Idézzünk csak fel néhányat! A szerelem mint többszólamú beszéd (még akkor is, ha mellébeszéd). Futás, menekülés egy kapcsolatból. A szerelem sivataga, a magány sivataga. Ráadásul a könyv háztartási mű: olykor a szűkös terébe zártan is tartalmazza a tágasságot. A fuga nem túl nagyszabású, önmagába visszatérő műfaj, örvénylésében ott a végtelen. Avagy a köznapok elemei közti, fugával kihúzkodott rések, prózai tömítési folyamat, elemről elemre építkező geometriai kirakós. Folytathatnánk, de most ne barkochbázzunk tovább.

A manapság megjelenő verseskötetek többsége inkább tematizált, mintsem strukturált. A HOMOKFÚGA e tekintetben kivétel. A nem fel-

tétlenül egyetlen koncepció jegyében született versek rendeződése egy epikus folyamat kiépülését szolgálja. Elbeszél, ám ez az elbeszélés inkább lélektani, mint gyakorlati folyamatot vázol. Valahogy úgy, mint a „szellemárnyként” intenzíven jelen lévő legnagyobb előkép, T. S. Eliot munkái. Ugyanaz a cizellált undor, ugyanaz a hangsúlyozottan nyárspolgári szemszögű látomásosság, ugyanaz a rontott valóságanyagba gazdagon beágyazott kultúrtörténeti otthonosság. És persze a personák, a versből kibeszélő alternatív „én”-ek, akikről úgy érezzük, nem holmi irodalmi alter egók, hanem a költő személyiségének hivatlan albrőlő.

Mármost nézzük a négyosztatú kötet szerkezetét. A rövid, felvezető ciklusban szonofoslányok térképezik fel szaggatottan a kötetben tárgyalt kapcsolatnak a lánykéréstől a felgyülemelő utálatig terjedő szakaszát.

A jóval több, terjedelmesebb és sűrűbb szövésű szövegeket tartalmazó második rész versei mesteri, angolszász típusú félhosszú költemények. Szabadon áramló blank verse-ben íródtak, akár a Shakespeare-drámák, ám innen is, onnan is diszkrét bűjtatott rímek kukkantanak elő. Ezeket amúgy szinte csak a recitálás, a szavalás aktusa tudná kiszabadítani sorközbe zártágukból: ha eltűnne a tipográfiai kényszer, eltűnne a vers valódi teste. Papíron ezek az összecsengések olyanok, mint egy szobában a szőnyegminták: az ember nem gondol rá, hogy ez voltaképpen ritmus, minta vagy művészet. Arra gondol, hogy szőnyeg, puha, praktikus, és jólesik rajta a járás... Tematikusan ez a második blokk egy végtelenített szakítás mazochisztikus folyamatát írja újra meg újra. A narrátor rendkívül képgazdagon, érzéketlenül és meglehetősen cinizmussal boncolja ízeire a szeretett személyt, valahogy úgy, ahogy Baudelaire maratja szét a rothadással szerelme testét az EGY DÖG soraiban. Különösen izgalmas, hogy ebbe a (mondjuk így) fejezetbe átszüremlenek a megelőző és a következő rész foslányai. „*A lelkiünk üres zsúrkocsi, / tologatjuk*” – olvassuk egy helyütt (KÖZÖS EBÉD), és máris fülünkbe cseng Karády Katalin bűgva felejtett hangja a kötetkezdő szonok egyikéből. Másutt, a platóni című LAKOMA soraiban e kijelentésre bukkanunk: „*Nyűg, / hogy enni kell*”. Ez a közös étkezés kapcsán felvetődő motívum természetesen felfogható az undor egy újabb vetületeként, egyszersmind azonban előlegezi a

következő ciklus spirituális, idealisztikus, világtól elszakadó szemléletét is. Érdekes körülmény, hogy bár ebben a részben a házaspár elindul a szülészetre, a szűnőben lévő szerelem egyik fél által sem kívánt közös gyümölcse végül mintha mégsem születne meg. Gyerekekről, unokákról csupán mint képzeletbeli lényekről olvashatunk: ahogy legtöbbször bele van kódolva utódulásunk lehetősége.

A harmadik ciklus nyilván nem véletlenül jelenik meg a mitikus-misztikus hármasság alatt. Külön versajánlás hozza be a képbe Weörest és Rilket, e két nagy szellembűvölő mestert. Az eddig alkalmazott két forma, a dal és a félhosszú szabad vers váltakozik itt, ám mondhatni egy másik dimenzióban. Feltűnően sok például a ragrím, ami egyfajta népdalszerű ósiségbe kalauzol vissza. Sok vers mintha tetetlen vágyak, elszabadult képzelet körében játszódna (valóban *játék ez!*), a cigarettafüstös, rekedtes első ciklusbeliekkel szemben szinte légies dalokra bukkanhatunk. Sokkal többször jutunk ki a szabadba, az eddigi zárt térrel szemben ágak, levelek, Nap, Hold, szél, tágasság vesz körül. Megjelenik Baudelaire rejtelmes macskája, jóllehet kukamacsává szakosodva, azaz korszerűbb formában, eredendő titokzatosságát azonban így sem veszítve el: úgy szemlélődik, „ahogy az idő néz át a fákon”. A tó úszójelenete is inkább idéz álombeli súlytalanságot („*Mintha csontból lett volna a víz*”), mintsem valódi fürdést. „*Két fehér bot a lábam, / két vak van a nyomomban*”, hökkent meg a SÉTA a már-már anyagszerű személyi követők, világtalan titkos ügynökök képével. A világ groteszk víziója nem foszlik szerte, ám egy szinttel megemelkedik, mintha legalábbis a Holdon vagy egyszerűen egy megváltozott gravitációs törvényeknek alávetett Földön járkálnánk. Vagyis a kötet harmadik szakasza a kapcsolattól való lelki elszakadás és felemelkedés, egyfajta megtestesülés stádiuma, nem véletlenül merül alá beszélője a tó vizében.

A negyedik részben aztán simábban ringó, arányosabb, képekkel kevésbé zsúfolt versbárkákon ülünk, ám éppoly képzeletmozgató utazásokat tehetünk. „*Kínövöd a szobát*”, szólítja meg önmagát az ARS HERBAE versalanya, és valóban, vele együtt bejárjuk a görög szigetvilágot, találkozunk Paulusszal, a megtérendő rómaival, alászállunk óvóhelyekre, járunk egy bennszülött törzs homályos sátraiban. Nem

szorongásmentes ez a fantáziaterepeket benépesítő világ, ám a már gyógyult, mondhatni felszabadult ember univerzuma. Vége a szerelmi betegségnek, a gyászdíó letelt, a kapcsolat múlttá vált. „*Csak démonokban szabad asszonyarcot szeretni*”, figyelmeztet a tiltásra a PAULUS beszélője. Miért is? Hát hogy „*Ne sorvasszon gyökérig szenvedély*”, ahogy a kötet utolsó előtti sora mondja („*Haragomnak véghezvitelére*” [És. 13.3]).

E stációkon végigvándorolva feltűnhet G. István László költői hangjának egyenletessége, anyanyelvi jambusa. A végtelenül banálisba ő képes belecsempészni (vagy abból kinyerni, akár Weöres a „*Tóth Gyula bádogos és vízvezeték-szerelő*” esetében) a költészet örök ritmusát. Íme példaként egy hibátlan ötös jambus sor, mely ugyanakkor olyannyira kézenfekvő, hogy akár egy szappanoperában is elhangozhatna: „*Meguntalak kimondhatatlanul*” (HÁZASOK). G. István László pontosan tudja, hogy a rímek nem sorvégi csingilingik, el is játszik hát velük virtuózan, anélkül, hogy a pusztá hangzást, az effektet hajszolná. A LÁNYKÉRÉS soraiban „*légy lebeg*”, s a visszhang: „*legyenek*”. Mi is adhatná vissza jobban az abszurd párválasztási szertartás visszásságát, mint a leggyűgyébb rímek egyikének, az „*itt egy légy – észnél légy*” mondókából jól ismert szóalak-azonosságnak szándékosan rontott változata. Ugyanilyen mesteri disszonanciával nyikordul az ÚJ ÉLET küszöbén fásult sorsvállalásáról beszélő részlet „*hűvös port fúj át*” – „*korpát*” összecsengése. A rímet szemmel láthatólag egyetlen szócsere a tökéletes „*port át/korpát*” változatra módosíthatná, a házasság kezdetén talán egyetlen gesztus szeretetközösséggé változtathatná még az undorközösséget. A változás, a csere csak jelzésként van jelen, nem következik be. Máshol a NAVIGARE szántsándékkal nyitva hagyott befejezését egy intertextus zárja le, vagyis a vers meghosszabbodik mindazok tudatában, akik olvasták Kosztolányi HALOTTI BESZÉD-ÉT. A versből szóló így huzakodik mosogató házastársával: „*Miért nem veszed le a gyűrűdet? Kíázik a kő, tudomisé, kimarja a vegyszer*”, majd pár sorral később a vers így fejeződik be: „*van-e még út hajózni veled, egyszer*”. A kérdésre a közismert, apát gyászoló idézet felel nemmel: „*nem kelti már fel könny, se szó, se vegyszer / hol volt, hol nem volt a világon egyszer*”. És hány meg hány szójáték, optikai trükk erősíti itt is, ott is a versek jelen-

tésjátékát: „*mondad, hagyjam ott, akivel / éppen élek, mintha élnék*”, búvészkedik a szavakkal a FEBRUÁRI CAPRICCIO hőse, behozva tudatunkba az itt megváltozott értelmű, tanár néni beszólást: „*csinálj úgy, mintha élnél*”. Másutt a kifejtési gondot is okozó, egybeírt „*felejtészene*” hökkent meg, míg meglepetésünkben rá nem jövünk, hogy az összetett szónak roppant nagy széntartalma lett így, vagyis a felejtés szene rögtön a kiégett, üszkösödött múltat idézi (FEL-OLDÓZÁS). Még egy bizarr megoldás: „*Vádlid körül / a törülköző, mint egy kósál a hegy nyakán*”. A kósál ugyanúgy emlékeztet a kőszáli sas kisemberi alulnézetből félelmetes magasztosságára és veszedelmességére, mint ahogy a JÁRÓKÓ verscímről is eszünkbe juthat a Don Juan leckéztető, járni tudó kőszobor, az ugyanabban a versben lévő „*silány a siker*” mérsékelt sikértartalma is erősen hajaz a kapcsolat sikertelen ségére.

A kötet képgazdagsága valóságos tűzijátékkal kényeztet el. Főként az undor plasztikus megjelenítésében virtuóz. És még mondja valaki, hogy a gusztustalanság nem szemgyönyörködtető! Ime pár példa: „*Félig meghelt kenyér az arcod*” (LÁNYKÉRÉS), vagy „*Úgy nézett rám, ahogy a szivacs / kifacsarásakor veszi a vizet*” (NŐI PORTRÉ), vagy „*arcod majd lehámlik / rólad, és vágyakozásodból, mint költőző / madár, új földrészt keres*” (NAVIGARE), vagy „*reggel eldugulsz – ha torkodat kinyitnám, / ott lenne a sok szőr, szappan, mint a mosdó szűrője / alatt, ha már a pumpa nem segít*” (ÚTSZÉLI ALBA). Ezek a nagyon erős pillanatfelvételek nem pusztán képzett operatóri munkát sejtetnek, sokkal inkább erőteljes jelentésszöveggel kiindulópontjai. „*A taxi bőrhzuzatú hátsó ülésén / úgy fészkelődött be mellém, mint aki / tojást fog költeni*”, olvassuk az ÚT AZ ŐSZBE elején, ekkor még nem tudva, hogy a hölgy valóban tojást fog költeni, azaz szülni igyekszik a taxival. Közben pedig, nem mellesleg, a költő is kikölti, életre kelti a vers madártojását.

Mi hasznom mindebből?, kérheti a túlon túl racionalista olvasó. Nos, többek között az, hogy élvezettel merülhetünk el az emberlét egy olyan bugyrában, ahol a gyakorlatban mérsékelt élvezettel járunk, végigutazva kiábrándulás és szakítás nem túl szívderítő állomásain. És van itt még valami, erről a LAPIDÁRIUM így számol be: „*Kőre épül, betűből összeáll / a könyv, hiába kő, nem oltár. / Lapja nincs, kegyelme, / mint a test, súlyában él.*” Máris látjuk magunk előtt a kőszobrok egy tömbből élethűre, mégis lapoz-

hatatlanra kifaragott kőkönyvét, és rájövünk, hogy egy efféle könyv mélyén, egy mélységeiben felderítetlen emberi lélekállapot belsejében járunk. Bezárt kőkönyv ugyanis minden ember, s minthogy a szó állandó félreértésekhez vezet, kinyitni sincs módunk, hacsak nem a költészetten keresztül.

Lackfi János

VITA

ILLYÉS ÉS A „POLGÁRI KÖLTŐK”

Nehéz a dolga annak, aki kiadatlan írásra bukkan egy írói hagyatékban, és döntenie kell a közlésről. Szeretne minél több ismeretlen művet felmutatni, de el kell gondolkodnia azon, hogy miért maradt az írás kéziratban. Befejezetlennek tartotta az író, tévesnek, elnagyoltnak, megoldatlannak? Féltette további kidolgozásra, de nem jutott már ideje rá? Vagy csupán elfelejtette, hogy ott lappang a fiókban? Vagy elkészült vele, de nem talált lapot, kiadót annak idején, amely megjelentette volna? Ezeket a kategóriákat nem választja el éles vonal egymástól, és a kézirat gondozójának ítélőképessége könnyen félrebillenhet a mérlegelésben.

Úgy tetszik, hogy Nemes Nagy Ágnesnek a *Holmi* áprilisi számában közölt írása a „népiekről” az első hagyatéki kategóriába esik: elnagyolt és megoldatlan, és nem méltó a költő ismert szellemi klasszisaéhoz. Zaklatott és igazságtalan. Fókuszában Illyés Gyula baráti társalgásban elhangzott 1951-es mondata áll, miszerint „*a polgári költő akassza fel magát*”.

Ebben az írásban hiába keresnénk a Nemes Nagy Ágnes-versek és -esszéik jellegzetességét, a pontos, kőbe vésett mondatokat a hideg izzás felett, a faragott kövekből összerakott lapidáris monumentumokat. Az indulat izzik itt is, de ködösen gomolygó általánosításokban merül ki. Az írás oly sommásan beszél „polgáriakról” és „népiekről”, mintha magát az 1951-ben ítélkező Révai Józsefet olvasnánk. Mi sem jellemzőbb az írásra, mint hogy egy fél mondatban szuszakolja egymás mellé Darvas Józsefet és Kodolányi Jánost, két olyan író, akik-